

Araştırma

ZİHİNSEL ENGELLİ, NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN VE KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLARIN CİNSİYET ROLLERİNİ ALGILAMALARININ KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ

A Comparative Study on Sex Role Perception of Mental Handicapped Children, Normal Developing Children and Children Under Protection

Öğr. Gör. Dr. Zeynep ÇETİN*,
Öğr. Gör. Dr. Arzu YÜKSELEN*,
Yrd. Doç. Dr. Özcan DOĞAN*

* Hacettepe Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve
Eğitimi Bölümü

ÖZET

Bu çalışma, zihinsel engelli, normal gelişim gösteren ve korunmaya muhtaç çocukların cinsiyet rollerini algılamalarının karşılaştırılması olarak incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışmaya zihinsel engelli olan 40 çocuk, zihinsel engeli olmayan 40 çocuk ve 36 korunmaya muhtaç çocuk katılmıştır. Çocuklar Ankara İl Merkezinde bulunan okulöncesi eğitim kurumlarından, özel eğitim merkezlerinden ve korunmaya muhtaç çocuklardan basit rastgele örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Çocukların ailelerine ve öğretmenlerine çocuklarının cinsiyet rollerini etkileyecek etkenlerle ilgili bir anket formu verilerek cevaplandırılmaları istenmiştir. Çalışmadaki tüm çocuklara cinsiyet rolünü kazanmaları ile ilgili olan Cinsiyet Rolünü Öğrenme İndeksi (The Sex Role Learning Index) (SERLI) uygulanmıştır. Testin bazı alt-ölçeklerinde cinsiyetler ve gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur.

Anahtar sözcükler : Zihinsel engelli olan çocuklar, normal gelişim gösteren çocuklar, korunmaya muhtaç çocuklar, cinsiyet rolü, cinsel gelişim, cinsel eğitim.

ABSTRACT

This study aims to investigate if there is any difference in sex role learning between mentally retarded children, normally developing children and children under protection. The study covers 40 mentally retarded children, 40 children who are not mentally retarded and 36 children under protection. Children taken into this research are selected by simple random sampling method from special/private education institutions, kindergartens and orphanages located at the centrum of Ankara. Parents and teachers are given and requested to fill in a questionnaire about the factors which can affect the gender roles of the children. All the children included in the study were applied The Sex Role Learning Index (SERLI) about the acquisition of

gender role. There were significant differences between three groups and between girls and boys for some sub-scales.

Key words: Mentally retarded children, children who are not mentally retarded, children under protection, gender role, sexual development, sexual education

GİRİŞ

Cinsiyet rol gelişimi insanoğlunun yaşamında en önemli gelişim alanlarından biridir (Satcher, 2001; www.surgeongeneral.gov/library). Cinsellik çocuğun doğumundan önce başlar ve sürekli gelişim gösterir. Genellikle tartışmalı bir alan olan cinsiyet gelişimi, anne-babalar, öğrenciler, araştırmacılar için temel konulardan biridir. Cinsiyetin temel konulardan biri olmasının başlıca sebebi, en göze batan ve başkaları tarafından ilk fark edilen özellik olmasıdır. Kişinin dişi ya da erkek olması ikinci bir özelliktir. Üçüncü olarak ise kişinin edindiği tecrübelerde, diğer insanlar ve fiziksel çevre ile olan ilişkilerinde önemli bir araç olmasıdır. Kişinin arkadaş, oyuncak, iş, meslek ve sınıf tercihleri hep cinsiyeti ile ilgilidir (The Gale Group.Inc file;2002).

Çocuk ilk sosyal deneyimleriyle birlikte cinsiyet rol kazanımlarında öncelikle anne-babalarını model almaktadır. Cinsiyetin kazanılması ile ilgili pek çok teori vardır. Freud (1915), çocuğun bazı gelişim aşamalarından geçerek cinsiyet rollerini şekillendirdiği ve cinsel gelişimde bu sürecin temel oluşturduğunu savunmaktadır. Freud (1915) insan vücudu

dunda "libido" adında fizyolojik bir enerjinin var olduğunu düşünmektedir. Bu enerjinin de yaşamın belli dönemlerinde çocukların ve ergenlerin bazı bölgelerinde odaklandığını savunmuştur. Freud'un teorisine göre cinsel gelişim aşamaları beş dönemde tamamlanmaktadır (Papalia, E. Diane., Olds, W. Sally, 1992:23-25).

Oral dönem (0-1 Yaş) olarak adlandırıldığı dönemde 'libido' ağız çevresinde toplanmakta dolayısıyla bebeklerin emme, açlık, susuzluk gibi haz veren duygularını doyurmaktadır.

Anal dönemde (1-3Yaş)'libido' anüs ve rektumda toplanarak idrar ve gaitanın tutulması ve bırakılması çocuğun ilgi alanındaki en önemli konulardır. Bununla birlikte tuvalet eğitimi de gündeme gelmektedir. Çocuklar genellikle bu dönemde kız, erkek kavramlarını algılamaya başlatırlar.

Fallik dönem (3-6Yaş) 'libido' çocuğun genital bölgesindedir. Bu dönemin en önemli özelliği 'özdeşim' adı verilen cinsel kimliği kazanma süreci ortaya çıkmaktadır. Freud 'özdeşim'i kız çocuğun bu dönemde babaya hayranlık duyması, buna karşılık anneyi kendine rakip görmesi yani "Elektra Kompleksi", erkek çocuğun ise anneye hayranlık duyması "Oidipal Kompleksi" şeklinde adlandırarak açıklamasını yapmıştır Çocuklar bu şekilde cinsiyetinden olan anne babaları ile özdeşim kurarak o rolleri almaya çabalamaktadırlar.

Latans dönem (6-11Yaş) de ise 'libido' çevreyi araştırmada ve diğer insanlarla etkin ilişkiler kurmada kullanılır. Cinsel içgüdüler, bu dönemde duraklama sürecine girmiş gibidir. Bu dönemde özellikle öğretmenleri ve arkadaşları büyük önem taşımaktadır.

Adölesan dönemde (11-18 yaş) latans dönemde kaybolan cinsel dürtüler tekrar ortaya çıkmaktadır. Karşı cinsten kişilere ilgi başlamaktadır bununla birlikte grup etkinliklerine katılma, toplumsallaşma, evlenme isteği gibi duygular belirginleşmektedir.

Freud'un teorisine benzer olarak Bandura (1984) da çocukların cinsiyet rollerini erkek çocukların babalarını, kız çocukların ise annelerini gözleyerek taklit yoluyla öğrendiklerini savunmaktadır. Bu teorisyenlere karşılık Lawrence Kohlberg (1966), altı-yedi yaştan önce çocukların kendi cinsiyet değişmezliğine odaklanmadıklarını belirtmiştir (Berk,1994;517-521).

Çocuklar cinsiyet rollerini kazanırlarken diğer gelişim alanlarında olduğu gibi bazı aşamalardan geçmektedirler. Ancak bu gelişim aşamaları her çocuğa göre değişmektedir. Aşağıda belirtildiği gibi aşamaların birbirlerine geçişlerinde ardışıklık daima aynı kalmaktadır.(Bee, 2000:304-305; Berk,1994;517-521).

Birinci Aşama (0-18ay): Çocuklar yeni doğduklarında sürekli kız/erkek için yapılan "tatlı kızım, aslan oğlum"

gibi tanımları duymaktadırlar. Bununla birlikte aileler, kızlar ve erkekler için farklı çevreler oluşturmaya başlamaktadırlar.

İkinci Aşama (18ay-3yaş): Bu aşamada çocuklar, cinsiyetle ilgili kız/erkek tanımlamalarını öğrenmektedirler. Bununla beraber çocuklar cinsiyet farklılığına dayalı görünüşlerinde ve cinsel rollere ilişkin oyunlarında cinsiyet farklılığını sergileyebilmektedirler. Bu şekilde çocuklar 'cinsel kimlik' kavramını algılamaya başlamaktadırlar.

Üçüncü Aşama (4-6yaş): Bu aşamadaki temel nokta ise, her zaman için erkek çocukların erkek, kız çocukların ise kız olacaklarına inanmış olmalarıdır.

Dördüncü Aşama (4-8yaş): Cinsiyet sürekliliğinin anlamının tam olarak olduğu aşamadır. Bu kavram, çocukların cinsiyetin sürekli ya da kalıcı olduğunu kabul etmeleri, giysilere, dış görünüşe, etkinliklere yada kişisel arzulara rağmen değişmeyeceği anlamına gelir.

Beşinci Aşama (6-8yaş): Bu aşamada ise kimliklenme süreci devam etmekte hatta karşı cinsle ilgili 'erkekler kavgacı, kızlar güzeldir' şeklinde bazı terimleri kullanmaya başlamaktadırlar.

Yukarıda ifade edilen cinsiyet rol kazanım aşamalarında, başta aile olmak üzere eğitim, kültür, sosyo-ekonomik düzey, görsel ve yazılı ba-

sın gibi özellikler önemli rol oynamaktadır(International Conference on Population and Development, 1994).

Ailelerin ve çevrenin çocukların gelişiminde önemli rolleri vardır. Çocuklar her zaman anne ve babalarının ne yaptıklarını izleyip, onları taklit ederler. Tek-ebeveynli ailelerde ise çocuklar ya annelerinin ya da babalarının cinsel rol davranışlarını gözlemlerler. Bu ailelerin çocukları erkek veya kızların benzer işler yaptıklarını öğrenirler. Bazı aileler ise kız ve erkek çocuklarına geleneksel yönde seçimler (Örneğin kızların bulaşık yıkaması erkeklerin ise evdeki çöpleri dökmesi gibi) yaptırabilirler(www.ces.purdue.edu/providerparent/Child,8.04.2006).

Çocuklar kardeşlerini de model almaktadırlar. Çocuklar genellikle kardeşlerinin hareketlerini ve davranışlarını özellikle de ağabey ve ablanın taklit ederler. Kız kardeşler sürekli birbirlerine neler yaptıklarını ve nasıl yaptıklarını anlatırlar. Kardeşler bazı durumlar karşısında nasıl hareket ettiklerini birbirlerine öğretirler.

Aile dışında arkadaşlar da cinsiyet rol kazanımında model olmaktadır. Kardeş ilişkilerine benzer olarak arkadaşlar da çocukların davranış ve görüşlerini etkilemektedir. Özellikle ilköğretim çağında çocuklar genellikle aynı cinsiyetten çocuklarla oyun oynamayı tercih ederler.

Görsel ve yazılı basın da cinsiyet rol kazanımında bir araç olarak kullanı-

labilmektedir. Özellikle televizyon çocukların sosyal ve sosyal olmayan davranışlarını etkilemektedir. Çocuklar büyürken çok hızlı adımlarla bilgi repertuarlarını genişletmektedirler. Televizyon aracılığı ile çocuklar yaşadıkları dünya hakkında bilgi sahibi olmakta ve farklı deneyimler elde etmektedirler. Televizyon, radyo, magazin dergileri ve bilgisayarlar genellikle kadın ve erkek cinsiyetine ait örnekler içermekte olup, kadının güzel olma, erkeğin güçlü olma kavramlarını da açıkça belli etmektedir (www.ces.purdue.edu/providerparent/Child,8.04.2006).

Televizyonda genellikle "kadınlar" ev hanımı, anne, sekreter ve hemşire olarak gösterilirken "erkekler" de koca, baba, atlet, büyük iş adamı olarak gösterilirler. Çocuklar da kendi cinsel eğilimlerinin yanı sıra, karşılaştıkları cinsiyete yönelik davranışlara yönelik edindikleri bilgileri bir araya getirerek kendi cinsiyetlerine uygun rolleri oluşturmaktadırlar (Chandler,08.04.2006,file://C:\Documents and Settings\EVEV\Desktop\television and Gender Roles.htm., Witt, 2000;322-324).

Kolbe ve Darrell (1995;50-59) yaptıkları araştırmada özellikle televizyondaki reklamların, çocuklara cinsiyet rollerini açıklayıcı yönde etkisi olduğunu belirtmişlerdir.

Alan yazında yapılan çok sayıdaki araştırma insanın cinselliğini tartışmaktadır. Yapılan tartışmaların sonucunda zihinsel engeli olan ve ol-

mayan tüm çocukların, cinsel gelişim dönemlerinde aynı sırayı takip ettikleri belirtilmiştir. Ancak zihinsel engelli bireylerin zihinsel olgunluk düzeyine bağlı olarak cinsel gelişim dönemlerini daha yavaş ve geriden takip ettikleri görülmektedir (National Information Center For Children and Youth With Disabilities,1992., Schwab, 2000).

Zihinsel engeli olan çocukların ve gençlerin cinsel konularda sınırlı bilgileri; kendileri ve çevreleri için problem yaratabilen davranışları olduğu düşünülmektedir (Brantlinger,1988; 24-37).

Zihinsel engeli olan çocukların, cinselliğinin kabulü evrimsel bir süreç içinde gerçekleşmektedir. Anne-babalar bu gerçeği kabul etmiş gibi görünmekle birlikte, uygulama aşamasına geldiklerinde sorun yaşamaktadırlar. Zihinsel engeli olan çocukların, cinsel gelişiminde anne-babanın rolü, onların bu süreci kabul etmeleri düşünüldüğünde büyük önem taşımaktadır (Krumm;2000). Bu çocukların zihinsel olgunluk düzeyleri farklı olduğundan anne-babalarını model almaları, kendi akranlarından bilgi kazanmaları, gözlem yapmaları, uygun sosyal ve cinsel davranış geliştirmeleri ve deneyim kazanma şansları çok azdır. Bununla beraber okuma düzeyleri ile ilgili sınırlılıkları, onların bilgiyi değerlendirme şanslarını azaltmaktadır. Ancak bu çocukların tüm gelişim alanlarında olduğu gibi cinsel gelişim alanında destek almaları gerekmektedir. Bu sebeple zi-

hinsel engeli olan çocukların özel eğitim programlarında cinsellikle ilgili konulara yer verilmesi çok önemlidir. Mei-Ho Lin (1991;23-36) yaptığı çalışmada zihinsel engelli çocukların cinsel eğitim alabileceklerini savunmuştur. Zihinsel engelli çocukların da mutlu bir şekilde cinsiyet rollerini benimseyebileceklerini ve hatta evlenip düzen kurabileceklerini belirtmiştir. McCabe (1993;157-170)in belirttiğine göre Schulz ve Adam (1987) tarafından yapılan araştırmalarda, zihinsel engeli olan çocuklara verilen cinsel eğitimin, cinsiyet rollerinin kazanılmasında ve diğer yaş dönemlerinde sahip olmaları gereken hamilelik, evlilik gibi konuları öğrenmeleri üzerinde etkili olduğunu vurgulamışlardır .

Bazı aileler çocuklarını büyütme ve yetiştirmekte görevlerini yerine getirememektedir. Bu gibi durumlarda çocuğun bakım ve eğitim görevleri bazı kurumlara düşmektedir. Bu kurumlarda bulunan çocuklar "korunmaya muhtaç çocuklar" şeklinde tanımlanmaktadır. Korunmaya muhtaç çocuklar yaşamlarının bir döneminde bedensel, ruhsal, ahlaki gelişimlerini ya da kişisel güvenliklerini tehlikeye sokacak şekilde uzun ya da kısa süreli bir yoksunluk veya bocukluklarla karşılaşmış, sarsıcı, örseleyici olaylar yaşamışlardır. Bu çocuklar sağlıklı kişilik gelişimi açısından bir risk grubu oluşturmaktadırlar (Anonymous,1989., Aktaş, 1991).

Kurumlarda yetişen çocukların tüm gelişim alanlarına yönelik gereksi-

nimlerinin tam olarak karşılandığını söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte psikolojik gereksinimleri de yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla bu çocukların kişilik gelişimleri sağlıklı olamamaktadır. Bilindiği üzere bireyin sağlıklı bir cinsel gelişiminin olabilmesi için kişilik gelişiminin sağlıklı olması gerekmektedir (International Conference on Population and Development, 1994).

Korunmaya muhtaç çocukların cinsiyet rol kazanımında, diğer çocuklarda olduğu gibi en etkili modelin aile olduğu düşünülürse korunmaya muhtaç çocuklar cinsiyet rol gelişimlerinde yetersiz olabilmektedirler. Bunun nedeni kurumlara gelen çocukların, kurum öncesi ya da kurum sonrası yaşantısında, anne ya da baba modelinin olmama gibi durumu karşı karşıya olmalarıdır. Dolayısıyla çocuklar da özdeşim kurabilecekleri bir modeli karşılarında görememektedirler. Ancak Baran (1995) araştırmasında kurumlara ziyaretçisi gelen çocukların özdeşim olanaklarının daha fazla olduğunu belirtmiştir.

Çocukların cinsiyet rol kazanımında, gerçek ailelerinin yanı sıra çevrelerinde bulunan diğer yetişkinlerin de önemli etkileri vardır. Ancak kurumda çalışan personel, yuvada bulunan her bir çocukla birebir iletişim kuramamaktadır. Bununla birlikte çocukların sosyalleşme sürecinde kendisine tanınan fırsatların ve deneyimlerin önemi büyüktür. Sosyalleşme sürecinde görülen en önemli

gelişmelerden biri olan Freud'un 'özdeşim' sürecinde yaşanacak olan deneyimler, çocuğun kendi cinsiyetine ait rolü benimsemesini ve davranışlarının şekillenmesini etkilemektedir. Baran (1995) araştırmasında kurumda yaşayan çocukların cinsiyet rolleri konusundaki bilgilerinin yetersiz olabileceğini ifade etmiştir. Bu nedenle kurumda bulunan tüm personelin çocuklara kendi cinsiyetlerinden memnun ve doğru modeller sunmaları çok önemlidir

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Örnekleme ve Modeli

Çalışmaya Ankara il merkezinde bulunan, korunmaya muhtaç çocukların bulunduğu kurum yuvalarından 5-6 yaş grubu 36 korunmaya muhtaç çocuk, özel eğitim merkezlerinden Denver Gelişimsel Tarama Testi'nin dil gelişimi alanında 5-6 yaş gelişim özelliği gösteren 40 zihinsel engelli çocuk ve okulöncesi eğitim kurumlarından 5-6 yaş grubu 40 zihinsel engeli olmayan çocuk katılmıştır. Çocuklar basit rastgele örnekleme yöntemiyle seçilmiştir.

Bu araştırma karşılaştırmalı tipte betimsel nitelikli bir çalışma olarak yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Veri Toplama Aracı; Çalışmaya başlamadan önce aile ile ilgili bilgilerin bulunduğu ve çocukların cinsiyet rol kazanımlarını etkileyebilecek et-

kenlerle ilgili bir anket formu doldurulmuştur. Bu form doldurulurken korunmaya muhtaç çocukların aileleri ile ilgili bilgilerine dosyalarından diğer cinsiyet rol kazanımlarıyla ilgili bilgilerine ise çocuk gelişimi ve eğitimi uzmanlarından ulaşılmıştır. Zihinsel engelli çocuklar ile zihinsel engeli olmayan çocukların bilgilerini ise aileler doldurmuşlardır.

Daha sonra üç gruba da "SERLI" indeksi uygulandıktan sonra, "SERLI" puan tablolarına göre puanlar hesaplanmıştır ve veriler istatistiksel olarak değerlendirilmiştir.

The Sex Role Learning Index (SERLI) (Cinsiyet Rolünü Öğrenme İndeksi) Alan I Sugawara ve Craig Edelbrock (1978) tarafından yapılarak kullanılmıştır. SERLI, üç-sekiz yaş grubu çocuklarda cinsiyet rolünün kazanılmasının ölçülmesine yönelik resim seçme (tercih etme) aracıdır. SERLI aşağıda belirtilen üç boyutu ölçmek üzere düzenlenmiştir.

1. SRD (Sex Role Discrimination): Cinsiyet Rolünü Ayırt Etme

Cinsiyet rolünü ayırt etme; çocuğun cinsiyet rolü kalıplarının farkına varmasını kapsamaktadır. Bu boyutun iki alt boyutu vardır:

1-Kendi cinsiyetine ait cinsiyet rolünü ayırt etme (SRDKendi)

2-Karşı cinsiyete ait cinsiyet rolünü ayırt etme (SRDKarşı)

Bu alt boyutlar çerçevesinde çocuklar sürekli kendileri için yapılan kız-erkek tanımlamalarını duymakta ve bu tanımlamalarla cinsiyet tipi özelliklerini birleştirmektedirler. Kendileri ile başkalarının cinsel yönden nasıl sınıflandırıldıklarını farketmektedirler. Bu sınıflandırma sonucunda toplumun gelenek ve görenekleri doğrultusunda, cinsiyet rollerine uygun olan davranışlar, yaşamın başlangıcından itibaren çocuklara öğretilmektedir. "SERLI" nin cinsiyet rolünü ayırt etme boyutunda cinsiyet rolüne uygun değişik resimleri ayırt ederek rolleri sınıflamanın derecesine bakılmaktadır.

2. SRP (Sex Role Preference): Cinsiyet Rolünü Tercih Etme

Cinsiyet rolünü tercih etme boyutu; cinsiyet rolü kalıplarını, erkek ve kadın davranışına uygun olarak belirlemeyi içermektedir. Bu boyutun;

1-Çocukluk dönemine ait cinsiyet rolünü tercih etme (SRPCOC)

2-Yetişkinlik dönemine ait cinsiyet rolünü tercih etme (SRPYET) şeklinde iki alt boyutu vardır.

Çocuklar, aynı cinsiyetteki yetişkinleri taklit etmekte, cinsiyete yönelik giysileri, oyunları ve davranışları benimsemektedirler. Cinsiyet rolleri kıyafetler, meslekler, oyunlar, oyuncaklar, oda düzeni gibi insan yaşamının bütününe kapsamaktadır. Çocuklarda sosyalleşme sürecinde aileler ve diğer kaynaklar tarafından

cinsiyet rolleri pekiştirilmektedir. Çocuk da kendi ve karşı cinse ait değer yargılarını, normları ve beklentileri öğrenmektedir. "SERLI"de cinsiyet rolü tercihinde, çocuğun cinsiyetine uygun resimleri içeren kartları seçme sırasına göre puanlamasına bakılmaktadır.

3. SRC (Sex Role Confirmation): Cinsiyet Rolünü Benimseme

Çocuğun cinsiyet rolünü benimsemesi, kişinin kendi cinsiyetine uyum sağlaması ile ilgili olup kendi cinsiyet rolünü belirleme eğilimi olarak tanımlanmıştır

Anne-babaların çocuklarına cinsel kimliğinden memnun modeller sunmaları gerekmektedir. Öyle ki çocuklar da modele bakarak kendi cinsiyetlerini benimserlerken cinsiyet rollerini sağlıklı bir şekilde kazanmaktadırlar.

"SERLI"nin cinsiyet rolünü benimseme boyutu çocuğun, kültürel kalıplara göre uygun olan cinsiyetin ne olduğuna ilişkin kendi kararlarına ait tercihlerinin derecesini göstermektedir. Cinsiyet rolünü benimseme boyutunun iki alt boyutu vardır;

1-Çocukluk dönemine ait cinsiyet rolünü benimseme (SRCCOC)

2-Yetişkinlik dönemine ait cinsiyet rolünü benimseme (SRCYET)

Bu ölçme aracının geliştirilmesi aşamasında test-retest güvenilirlik kore-

lasyonuna bakıldığında; cinsiyet rolünü ayırt etme boyutunda kendi cinsiyetine ait cinsiyet rolünü ayırt etme puanları 0. 69, karşı cinsiyete ait cinsiyet rolünü ayırt etme puanları 0. 65, cinsiyet rollerini tercih etme boyutunda çocukluk dönemine ait cinsiyet rolünü tercih etme puanları 0. 90, yetişkinlik dönemine ait cinsiyet rolünü tercih etme 0. 84, cinsiyet rolünü benimseme boyutunda çocukluk dönemine ait cinsiyet rolünü benimseme puanları 0. 69, yetişkinlik dönemine ait cinsiyet rolünü benimseme puanları 0. 51 olarak saptanmıştır.

"SERLI" indeksi 30 adet siyah-beyaz resmi içermekte ve bu resimler ise 3 bölümde toplanmaktadır.

1) Çocuk figürleri

2) Yetişkin figürleri

3) Nesnelere

Çocuk ve yetişkin figürleri bölümündeki etkinlikler benzerdir; ancak değişik etkinlik içinde kızlara yönelik resimlerde kadın figürleri bulunmakta (ütü yapmak, süpürmek, bebek beslemek vb.), erkek çocuklara yönelik resimlerde de sadece erkek figürler (çakmak, kazma, polis vb.) bulunmaktadır.

Çocuk ve yetişkin figürleri bölümünü 10'ar etkinlik oluşturmaktadır. Bu etkinliklerin yarısı erkek, yarısı kadınsı figürleri içermektedir. Nesnelere ilgili kısım ise çocuk ve yetişkin figürlerindeki etkinliklerin içinde bulunan 20 adet nesne resmini kapsamaktadır.

Çocuk figürleri bölümünde çakmak, kazma ve futbol oynama ile etkinlikler ve bunlarla ilişkili çekiç/çiviler, kürek, top/kale gibi nesnelere bulunmaktadır.

Yetişkin figürleri bölümünde ise testere ile kesme, polis ve asker gibi etkinliklerle bunlarla ilişkili testere, rozet ve tüfek gibi nesnelere yer almaktadır.

Uygulama: Araştırmacı indeksi uygulamaya başlarken yukarıda sözü edilen üç kutuyu yanyana koyarak ilk kutuyu "erkek" resmi olan kutu, en sondaki kutuyu "kız" resmi olan kutu ve ortadaki kutuyu ise "hem kız hem erkek" çocuğun olduğu kutu olarak adlandırmıştır. Daha sonra çocuğun karşısına oturarak "şimdi sana bazı resimler göstereceğim bana bu resimlerin kızlara mı, erkekler mi yoksa her ikisine mi ait olduğunu söylemeni istiyorum" şeklinde açıklama yapmıştır. Çocuğa nesne bölümündeki çizimler (resimler) tek tek gösterilmiştir. Gösterilirken aynı anda da "bu bir resmi. Bunu kim kullanır? Kızlar mı, erkekler mi yoksa her ikisi mi?" şeklinde soru sorulmuştur. Söylenen tüm sözel ifadeler çalışma boyunca aynı kalmıştır. Çocuk sözel olarak cevap verdikten sonra çocuğa ilgili resim verilerek, yukarıda sözü edilen üç kutudan ait olduğu kutuya koyması istenmiştir. Resimler kutulara konduktan sonra, kız ve erkek resminin bulunduğu kutular ortadan kaldırılmıştır. Ortada kalan hem kız hem erkek resminin bulunduğu kutu, iki cinsiyete uygun olarak seçilen resim-

lerin olduğu kutudur. Bu seçilen resimler kutudan tek tek çıkartılarak çocuğa tekrar gösterilmiştir. Gösterilirken "Bu resim hem kız hem erkek içindir ancak bu resmi hangisi daha çok kullanır, kızlar mı, erkekler mi?" şeklinde soru sorulmuştur.

Nesneler bölümü bittikten sonra çocuğun cinsiyetine uygun farklı yaşlarda (kız çocuk- yetişkin kadın) aynı etkinlikleri yapan figürlerin bulunduğu resimler masanın üzerine yerleştirilmiştir.

Grupların karşılaştırılması amacıyla, elde edilen bulgular parametrik olmayan Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testleri kullanılarak istatistiksel olarak analiz edilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmaya dâhil edilen zihinsel engelli, normal gelişim gösteren ve korunmaya muhtaç çocukların cinsiyet rol kazanımları arasındaki farklılıkları belirlemeye yönelik olarak planlanan bu çalışmada elde edilen bulgular alan yazınındaki benzer çalışmalar göz önünde bulundurularak tartışılmıştır.

Tablo 1'de örneklem grubunu oluşturan zihinsel olan, olmayan ve korunmaya muhtaç çocukların SERLI alt ölçeklerinden aldıkları puanlar cinsiyetlere göre Mann-Whitney U testi karşılaştırıldığında, kızlarla erkeklerin SERLI alt ölçeklerinden aldıkları puanların yalnızca SRDKARSI alt ölçeğinden aldıkları puanlar açısından

dan anlamlı bir fark bulunduğu görülmektedir. Ancak diğer alt ölçekler olan SRDKENDİ, SRPCOC, SRPYET, SRCCOC ve SRCYET alt ölçeklerinden alınan puanlara bakıldığında cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmadığı görülmektedir. Tablo 1’de verilen bulgular incelendiğinde kız çocukların karşı cins ait cinsiyet rollerini erkeklere oranla daha iyi ayırdettikleri söylenebilir. Fisher ve Thompson (1990;291-303) oyun ve oyuncaklarla ilgili çalış-

malarında kızların ev işleriyle ilgili oyun ve oyuncakları seçtiklerini belirterek cinsiyet rollerini ayırt etmeye ve cinsiyet rolünü tercih etmeyi öğrendiklerini vurgulamışlardır. Bununla birlikte Pomerleau ve arkadaşları (1990;359-367) araştırmalarında ailelerin kız çocuklarına oyuncak bebekler ve ev işleri ile ilgili oyuncaklar alarak cinsiyet rollerini kazanmalarını sağladıklarını saptamışlardır. Öte yandan, Black, Johnson, Kline ve Lee (2000) araştırmalarında erkek

Tablo 1- Tüm Çocukların SERLI Puanlarının Cinsiyete Gore Mann-Whitney U Testi İle Karşılaştırılması

Cinsiyet		SRDKENDİ	SRDKARSI	SRPCOC	SRPYET	SRCCOC	SRCYET
	N	61	61	61	61	61	61
Kız	Ortalama	89,3443	90,8197	65,5574	63,8361	64,5902	64,8033
	SS	15,15133	12,94798	12,87313	13,05269	12,53977	12,54302
	Medyan	90,0000	100,0000	66,0000	64,0000	65,0000	66,0000
	Minimum	40,00	40,00	36,00	37,00	36,00	30,00
	Maksimum	100,00	100,00	80,00	80,00	80,00	80,00
Erkek	N	55	55	55	55	55	55
	Ortalama	93,8182	81,0909	64,0364	61,2545	62,8182	62,5091
	SS	8,27556	13,14770	11,99377	12,91886	14,09241	11,19337
	Medyan	100,0000	80,0000	64,0000	61,0000	63,0000	63,0000
	Minimum	60,00	50,00	32,00	28,00	26,00	40,00
Maksimum	100,00	100,00	80,00	80,00	80,00	80,00	
Toplam	N	116	116	116	116	116	116
	Ortalama	91,4655	86,2069	64,8362	62,6121	63,7500	63,7155
	SS	12,52853	13,87241	12,43344	12,99751	13,26969	11,92645
	Medyan	95,0000	90,0000	64,5000	63,0000	64,0000	65,0000
	Minimum	40,00	40,00	32,00	28,00	26,00	30,00
Maksimum	100,00	100,00	80,00	80,00	80,00	80,00	
P		0.180	0.0001*	0.386	0.346	0.573	0.220

* p<0.05

çocukların resimleri cinsiyetlerine uygun seçtiklerini belirtmişler, cinsiyet rollerini ayırt ettiklerini vurgulamışlardır. Benzer bir çalışmada Henshaw, Kelly ve Gratton (1992) yaptıkları çalışmada erkek çocukların oyunları, etkinlikleri, renkleri ve meslekleri cinsiyetlerine uygun seçtiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 1'de sunulan sonuçlara bakıldığında, bu çalışmada SRD Kendi,

SRPCOC, SRPYET, SRCCOC ve SRCYET ölçütleri açısından kızlarla erkekler arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Ancak, Yelken'in (1996) belirttiğine göre Waldman (1984) yaptığı çalışmada kız çocuklarının erkek çocuklara göre kendi cinsiyet rollerini tanımlamada daha başarısız olduklarını vurgulamaktadır. Leinbach, Hart ve Beverly (1997;107-130) de erkek çocukların cinsiyet rolü davranışları ile ilgili ça-

Tablo 2 - Normal Gelişim Gösteren, Zihinsel Engelli ve Korunmaya Muhtaç Çocukların SERLI Puanlarının Kruskal-Wallis Testi ile Karşılaştırılması

Gruplar		SRDKENDI	SRDKARSI	SRPCOC	SRPYET	SRCCOC	SRCYET
	N	40	40	40	40	40	40
Normal gelişim gösteren çocuklar	Mean	93,0000	90,5000	65,8250	63,1000	66,1000	65,6000
	Std.Deviation	11,36797	10,36513	11,96124	11,39456	12,28257	10,68380
	Median	100,0000	90,0000	66,5000	62,0000	69,0000	66,0000
	Minimum	40,00	70,00	36,00	38,00	36,00	43,00
	Maximum	100,00	100,00	80,00	80,00	80,00	80,00
Zihinsel engelli çocuklar	N	40	40	40	40	40	40
	Mean	91,7500	85,2500	65,7750	60,3250	69,2000	63,2750
	Std.Deviation	12,38020	13,39489	12,18761	12,96027	10,00308	12,78418
	Median	100,0000	90,0000	65,5000	60,5000	70,5000	65,5000
	Minimum	40,00	50,00	36,00	28,00	45,00	30,00
Korunmaya muhtaç çocuklar	N	36	36	36	36	36	36
	Mean	89,4444	82,5000	62,6944	64,6111	55,0833	62,1111
	Std.Deviation	13,92725	16,62614	13,27257	14,59017	13,47034	12,29350
	Median	90,0000	90,0000	62,5000	66,0000	53,0000	61,5000
	Minimum	40,00	40,00	32,00	32,00	26,00	40,00
	Maximum	100,00	100,00	80,00	80,00	80,00	80,00
P		0.409	0.078	0.549	0.275	0.0001*	0.410

* p<0.05 önemli

lişmalarında erkek çocukların kendi cinsiyet rolleri ile ilgili maddelerden kızlara göre daha yüksek puan aldıklarını saptamışlardır. Bu çalışmaların aksine Edelbrock ve Sugawara (1978; 614-623.) kız çocukların erkek çocuklara göre cinsiyetlerine uygun aktiviteleri daha rahat seçtiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 2 incelendiğinde Normal Gelişim Gösteren, Zihinsel Engelli ve Korunmaya Muhtaç Çocukların SERLI puanlarına göre karşılaştırılmaları sonucunda gruplar arasında yalnızca SRCCOC alt testi açısından fark olduğu görülmektedir. Diğer alt ölçekler olan SRDKENDİ, SRDKARSI, SRPCOC, SRPYET

Tablo 3- Normal Gelişim Gösteren Çocuklar(1) ile Zihinsel Engelli Çocukların(2) SERLI Alt Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Mann-Whitney Testi ile Karşılaştırılması

	Gruplar	N	Mean Rank	Sum of Ranks	Z	P
SRDKENDİ	1, 00	40	41, 55	1662, 00	-0. 447	0. 655
	2, 00	40	39, 45	1578, 00		
	Total	80				
SRDKARSI	1, 00	40	44, 86	1794, 50	-1. 750	0. 080
	2, 00	40	36, 14	1445, 50		
	Total	80				
SRPCOC	1, 00	40	40, 66	1626, 50	-0. 0630	0. 95
	2, 00	40	40, 34	1613, 50		
	Total	80				
SRPYET	1, 00	40	42, 66	1706, 50	-0. 833	0. 405
	2, 00	40	38, 34	1533, 50		
	Total	80				
SRCCOC	1, 00	40	37, 79	1511, 50	-1. 053	0. 292
	2, 00	40	43, 21	1728, 50		
	Total	80				
SRCYET	1, 00	40	42, 44	1697, 50	-0. 748	0. 454
	2, 00	40	38, 56	1542, 50		
	Total	80				

p<0. 05 önemli

ve SRCYET alt ölçeklerinden alınan puanlara bakıldığında gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmadığı görülmektedir.

Tablo 3 incelendiğinde, normal gelişim gösteren çocuklarla zihinsel engelli çocukların SERLI'den aldıkları

puanların hiç bir ölçek açısından birbirinden anlamlı düzeyde farklı olmadığı görülmektedir.

Bu çalışmada normal gelişim gösteren çocuklar ile zihinsel engelli çocuklar arasında SRDKendi, SRDKarşı, SRPCOC, SRPYET,

Tablo 4- Normal Gelişim Gösteren Çocuklar(1) ile Korunmaya Muhtaç Çocukların(3) SERLI Alt Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Mann-Whitney Testi ile Karşılaştırılması

	Gruplar	N	Mean Rank	Sum of Ranks	Z	P
SRDKENDI	1, 00	40	41, 43	1657, 00	-1. 325	0. 185
	3, 00	36	35, 25	1269, 00		
	Total	76				
SRDKARSI	1, 00	40	43, 31	1732, 50	-2. 086	0. 037*
	3, 00	36	33, 15	1193, 50		
	Total	76				
SRPCOC	1, 00	40	40, 99	1639, 50	-1. 039	0. 299
	3, 00	36	35, 74	1286, 50		
	Total	76				
SRPYET	1, 00	40	36, 26	1450, 50	-0. 935	0. 350
	3, 00	36	40, 99	1475, 50		
	Total	76				
SRCCOC	1, 00	40	47, 00	1880, 00	-3. 544	0. 0001*
	3, 00	36	29, 06	1046, 00		
	Total	76				
SRCYET	1, 00	40	41, 64	1665, 50	-1. 310	0. 190
	3, 00	36	35, 01	1260, 50		
	Total	76				

p<0. 05 önemli

SRCCOC ve SRPYET ölçütleri açısından bir fark bulunmadığı görülmektedir (Tablo 3). Ancak Çetin (2002) tarafından yapılan çalışmada normal gelişim gösteren kız çocuklarla zihinsel engelli kız çocuklar arasında SRDKarşı, SRPCOC ve SRCOC ölçütleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur.

Aynı çalışmada, normal gelişim gösteren erkek çocuklarla zihinsel engelli erkek çocuklar arasında SRD Kendi, SRPCOC ve SRCCOC alt ölçeklerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur.

Tablo 4’de verilen sonuçlar incelendiğinde normal gelişim gösteren ço-

Tablo 5 – Zihinsel Engelli Çocuklar(2) İle Korunmaya Muhtaç Çocukların(3) SERLI Alt Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Mann-Whitney Testi İle Karşılaştırılması

	Gruplar	N	Mean Rank	Sum of Ranks	Z	P
SRDKENDI	2, 00	40	40, 41	1616, 50	-0. 858	0. 391
	3, 00	36	36, 38	1309, 50		
	Total	76				
SRDKARSI	2, 00	40	39, 73	1589, 00	-0. 524	0. 600
	3, 00	36	37, 14	1337, 00		
	Total	76				
SRPCOC	2, 00	40	40, 56	1622, 50	-0. 863	0. 388
	3, 00	36	36, 21	1303, 50		
	Total	76				
SRPYET	2, 00	40	34, 84	1393, 50	-1. 530	0. 126
	3, 00	36	42, 57	1532, 50		
	Total	76				
SRCCOC	2, 00	40	49, 24	1969, 50	-4. 487	0. 0001*
	3, 00	36	26, 57	956, 50		
	Total	76				
SRCYET	2, 00	40	40, 03	1601, 00	-0. 637	0. 524
	3, 00	36	36, 81	1325, 00		
	Total	76				

p<0. 05 önemli

çocuklar ile korunmaya muhtaç çocuklar arasında SRDKARSI ve SRCOC alt ölçeklerinden alınan puanlar arasındaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. Bu iki grubun diğer alt ölçeklerden aldıkları puanların anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Bardwell ve arkadaşları (1986; 275-281) anaokuluna devam eden 5 yaş grubu çocuklarla yaptıkları bir çalışmada anne babaların eğitim düzeyinin çocukların cinsiyet rolü kazanımı üzerinde etkili olduğunu bulmuşlardır. Benzer şekilde Steverson ve Black (1988; 793-814) babası olan çocuklarla babasız büyüyen çocuklar arasında da cinsiyet rolü kazanımı açısından fark bulunduğunu ortaya koymuşlardır. Söz konusu çalışmalarda elde edilen bulgular ile, bu çalışmada korunmaya muhtaç çocuklarla anne babaları ile birlikte büyüyen çocuklar arasında cinsiyet rolü kazanımı açısından fark bulunması birbirine paralellik göstermektedir. Korunmaya muhtaç çocukların cinsiyet rolü kazanımı açısından normal gelişim gösteren çocuklardan farklı özellikler göstermesi anne baba tutumlarının cinsiyet rolü kazanımı açısından etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 5 incelendiğinde zihinsel engelli çocuklar ile korunmaya muhtaç çocukların yalnızca SRCCOC alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu görülmektedir. Diğer alt ölçeklerden alınan puanlar açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Zihinsel engelli çocuklarla korunmaya muh-

taç çocuklar arasında görülen farklılıklarında da normal gelişim gösteren çocuklarla korunmaya muhtaç çocuklar arasında görülen farklılıkla benzer şekilde korunmaya muhtaç çocukların anne babalarından ayrı olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarına bakıldığında kızlarla erkeklerin SERLI alt ölçeklerinden aldıkları puanların yalnızca SRDKARSI alt ölçeğinden aldıkları puanlar açısından anlamlı bir fark bulunduğu görülmektedir.

Normal gelişim gösteren, zihinsel engelli ve korunmaya muhtaç çocukların SERLI puanlarına göre karşılaştırılmaları sonucunda gruplar arasında yalnızca SRCCOC alt testi açısından fark olduğu bulunmuştur.

Normal gelişim gösteren çocuklarla zihinsel engelli çocukların SERLI'den aldıkların puanların hiç bir ölçek açısından birbirinden anlamlı düzeyde farklı olmadığı görülmektedir.

Normal gelişim gösteren çocuklar ile korunmaya muhtaç çocuklar arasında SRDKARSI ve SRCCOC alt ölçeklerinden alınan puanlar arasındaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur.

Zihinsel engelli çocuklar ile korunmaya muhtaç çocukların yalnızca SRCCOC alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu görülmektedir.

Yukarıda sonuçlar incelendiğinde anne baba tutumlarının ve çevresel faktörlerin cinsiyet rolü kazanımı üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Bu çerçevede çevresel açıdan dezavantajlı bir konumda olan korunmaya muhtaç çocukların cinsiyet rolü kazanımı konusunda desteklenmeleri gereklidir. Bu tür çocuklara hizmet veren kurumların programlarını oluştururken bu ihtiyacı da dikkate almaları çocukların gelişimlerinin desteklenmesi açısından önemlidir.

KAYNAKLAR

Aktaş, Y(1991)Ankara'da Bulunan Çocuk Yuvalarında Kalan 9-12 Yaş Korunmaya Muhtaç Kız ve Erkek Çocuklarda Korku Yaygınlığı ve Yoğunluğu Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. A. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Anonymous, (1989). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Raporları.

Baran G. (1995). Ankara'da Bulunan Çocuk Yuvalarında Kalan 7-11 Yaş Grubu Çocuklarda Cinsiyet Roller ve Cinsiyet Özellikleri Kalıp Yargılarının Gelişimi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi.

Bardwell, J.:R., Cochran, S.:W., Walker, S(1986). Relationship of Parental Education, Race and Gender to Sex Role Stereotyping in Five—Year Old Kindergartners. Sex Roles. 15,5/6:275-281.

Bee, Helen (2000). The Developing Child. Allyn&Bacon Avia Company, MA.

Berk, L.E.(1994) Child Development.Third edition. Allyn&Bacon Avia Company, MA.

Brantlinger, Ellen (1988). Teacher's Perceptions of the Sexuality of Their Secondary Students With Mild Mental Retardation. Education and Training in Mental Retardation. 23, 1, 24-37.

Black, Stacey., Johnson Hillary., Kline Jacy., Lee Eunnim (2000). Children's Perceptions of Gender Roles. <http://www.cep.imu.edu/education>.

Çetin,Zeynep (2002). Beş-Onyedü Yaş Grubu Zihinsel Engelli Olan ve Beş-Altı Yaş Grubu Zihinsel Engeli Olmayan Çocukların Cinsiyet Rolünü Kazanmalarının Karşılaştırılması. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi.

Chandler Daniel.(——) Television and Gender Roles. . (file://C:\Documents and Settings\EVEV\Desktop\television and Gender Roles. htm (08. 04. 2006)

Edelbrock, Craig., Sugawara I. Alan (1978). Acquisition of Sex-Typed Preferences in Preschool-Aged Children. Developmental Psychology. 14, 6, 614-623.

Fisher,Thompson(1990) Adult Sex-Typing of Children's Toys.Sex Roles.23,291-303.

Henshaw, Ann., Kelly, Janette., Gratton, Caroline. (1992). Skipping for Girls: Children's Perceptions of Gender Roles and Gender Preferences. Educational Research. 34, 3.

International Conference on Population and Development (1994). Gender and Child Development. (www.paho.org/English/AD/CE/childdevelopment)

- Kolbe, H. Richard. , Meuhling, Darel. (1995). Gender Roles and Children's Television Advertising. *Journal of Current Issues and Research in Advertising*. 17, 1, 50-59.
- Krumn, M. Janet. (2000). Spoulding Youth Center, Executive Director of Special Education for the New Hampshire. Department of Education. <http://www.nnchallenge.org>.
- Leinbach, D.Mary., Hort, E. Barbara Fagot, I. Beverly. (1997). Bears Are For Boys: Metaphorical Associations in Young Children's Gender Stereotypes. *Cognitive Development*. 12, 107-130.
- Lin, Mei-Ho. (1991). The Preliminary Study on The Issue of Sexual Behavior and Sex Education for Mentally Retarded Persons. *Bulletin of Social Education*. 20,23-36.
- McCabe, P. Marita. (1999). Sexual Knowledge, Experience and Feelings Among People With Disability. *Sexuality and Disability*. 17, 2, 157-1.
- Papalia, E. Diane. , Olds, W. Sally. (1992). *Theory and Research in Child Development*. Human Development. McGraw Hill. Fifth Edition. US.
- Pomerleau, A., Bolduc, D., Malcuit, G., ve Casuette, L. (1990). Pink or blue : Environmental gender stereotypes in the first two years of life. *Sex Roles*. 22, 359-367.
- Satcher David (2001). The Surgeon General's Call To Action To Promote Sexual Health And Responsible Sexual Behavior. A letter from the Surgeon General U. S Department of Health and Human Services. <http://www.surgeongeneral.gov/library/sexualhealth/call.htm>.
- Schwab, William. (2000). Sexuality in Down Syndrome. National Conference. NY. <http://www.ndss.org>.
- Stevenson, M.R and Black,K.N.(1988).Paternal Absence and Sex Role Development.A Meta-Analysis *Child Development*.59,3,793-814.
- Witt, D. Susan. (2000). Gender Role Socialization. *Childhood Education*. 76, 5, 322-324. Witt, D. Susan. (2000). The Influence of Television on Children's Gender Role Socialization .———(2002) Gender Role Development. The Gale Group Inc. file://C:\Documents and Settings\EVE\Desktop\ Gender-Role Development (08. 04. 2006)
- (1992). Sexuality Education for Children and Youth With Disabilities. National Information Center For Children and Youth With Disabilities. NICHCY NEWS Digest. N. 17.
- (7.04.2006). Influences on Children's Gender Development (www.ces.purdue.edu/providerparent/Child)